

Barbara Nowakowska*, Zofia Zarzycka**

PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE PROCESU STARZENIA SIĘ LUDNOŚCI
W POLSCE

Proces starzenia się ludności jest jednym z tych procesów demograficznych, którymi charakteryzuje się większość współczesnych społeczeństw, zwłaszcza krajów europejskich. Procesowi temu podlega także ludność Polski. Zjawisko to wyraża się wzrostem liczby i udziału osób w starszym wieku. W okresie 1950-1982 r. liczba mieszkańców naszego kraju wzrosła z 25,0 mln do 36,4 mln, czyli o 45,4%, a ludność w starszym wieku¹ z 1,8 mln do 4,3 mln, a więc niemal 2,5-krotnie. Stąd też udział ludności w wieku emerytalnym wzrósł z 7% w 1950 r. do niemal 12% w roku 1982 (rys. 1).

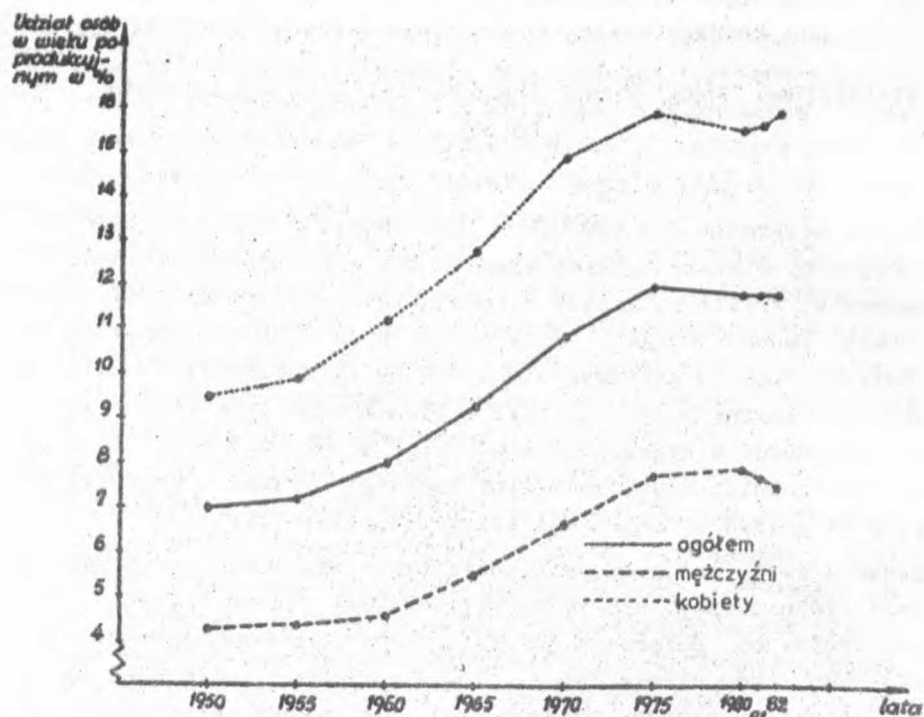
Badania wielu procesów demograficznych wskazują, że przebieg ich jest zróżnicowany nie tylko w przekroju miasto - wieś, ale i w zależności od położenia geograficznego badanych jednostek terytorialnych (np. ziemie dawne, ziemie zachodnie, północne itp.). Wydaje się rzeczą słuszną sprawdzenie, czy proces starzenia się ludności również wykazuje terytorialne zróżnicowanie. Obserwacja tego zróżnicowania możliwa jest na ogół w odniesieniu do administracyjnych jednostek terytorialnych (gminy, województwa). Ze względu na fakt, że wiele decyzji społecznych i gospodarczych po-

* Dr, adiunkt w Zakładzie Demografii i Statystyki Instytutu Ekonometrii i Statystyki UŁ.

** Dr hab., doc. w Zakładzie Demografii i Statystyki Instytutu Ekonometrii i Statystyki UŁ.

¹ W niniejszym opracowaniu pojęciem "ludność w starszym wieku" zostały określone osoby w wieku poprodukcyjnym, tj. mężczyźni w wieku 65 i więcej lat i kobiety w wieku 60 i więcej lat.

dejmowanych jest przez terenowe organa administracyjne, znajomość zmian w strukturze demograficznej ludności zamieszkującej dany teren jest niezbędna zarówno z punktu widzenia potrzeb ludności (w tym również polityki społecznej w odniesieniu do ludności w starszym wieku), jak i z punktu widzenia sytuacji na lokalnym rynku pracy.

Rys. 1. Współczynniki starości demograficznej ludności Polski w latach 1950-1982

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza przestrzennego zróżnicowania procesu starzenia się ludności Polski, z uwzględnieniem charakteru miejsca zamieszkania (miasto - wieś) oraz podziału według płci.

Najprostszym miernikiem tego procesu jest udział ludności w starszym wieku w ogólnej liczbie ludności, zwany współczynnikiem starości demograficznej. Zaczniemy więc analizę od obserwacji tych współczynników w miastach i na wsi w okresie 1950-1982 r., odpowiednie zestawienia zawiera tab. 1.

T a b e l a 1

Udział ludności w wieku poprodukcyjnym^a
w ogólnej liczbie ludności Polski
w latach 1950-1982

Rok	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym (w %)								
	ogółem			mężczyźni			kobiety		
	razem	miasta	wieś	razem	miasta	wieś	razem	miasta	wieś
1950	7,0	6,8	7,1	4,3	3,9	4,6	9,5	9,4	9,5
1955	7,2	7,1	7,3	4,4	4,1	4,6	9,9	9,8	9,9
1960	8,0	7,5	8,4	4,6	3,9	5,2	11,2	10,8	11,5
1965	9,3	8,7	9,8	5,5	4,7	6,3	12,8	12,3	13,9
1970	10,9	10,1	11,8	6,7	5,7	7,8	14,9	14,2	15,6
1975	12,0	10,9	13,3	7,8	6,6	9,3	15,9	14,9	17,2
1980	11,8	10,5	13,6	7,9	6,6	9,7	15,5	14,2	17,5
1981	11,8	10,5	13,7	7,7	6,4	9,6	15,6	14,2	17,8
1982	11,8	10,5	13,8	7,5	6,2	9,4	15,9	14,4	18,2

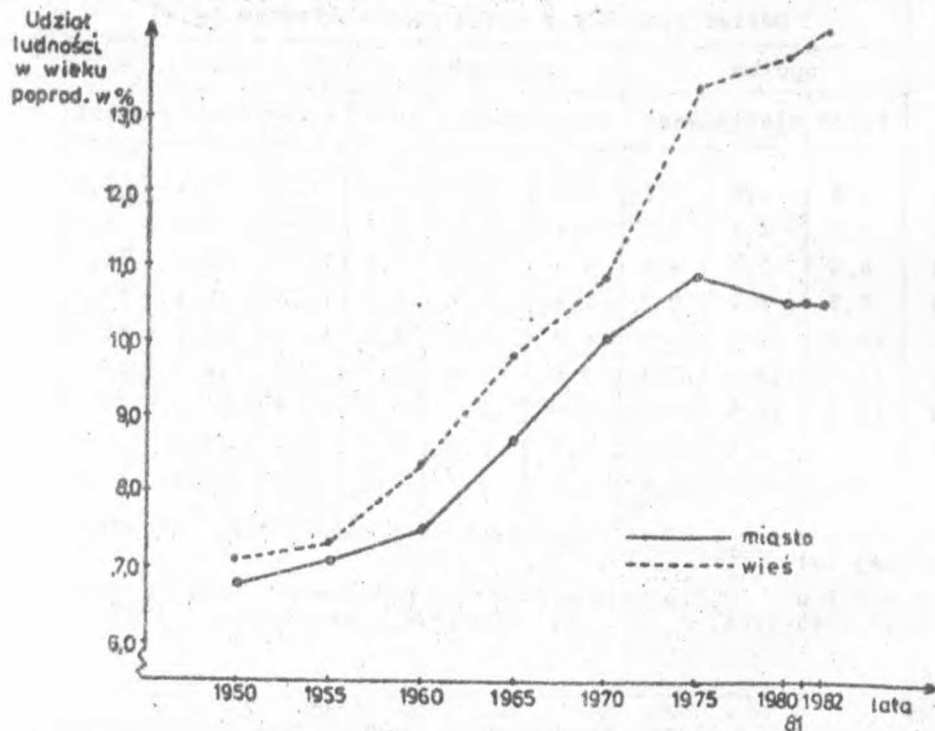
Oznaczenia: ^a mężczyźni 65 i więcej lat, kobiety - 60 i więcej lat.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: "Rocznik Demograficzny" 1945-1966, s. 55 oraz "Rocznik Statystyczny" 1983, s. 35.

W całym badanym przedziale czasowym ludność wsi charakteryzowała się znacznie wyższym wskaźnikiem starości demograficznej niż ludność miast, przy czym różnice te rosły w czasie (rys. 2). I tak, np. w roku 1950 udział ludności w wieku poprodukcyjnym w odniesieniu do subpopulacji mężczyzn wynosił dla miast 3,9%, a dla wsi 4,6% (różnica 0,7 pkt. proc.), a w roku 1982 odpowiednie wskaźniki wynosiły 6,2% dla miast i 9,4% dla wsi (różnica 3,2 pkt. proc.). Podobnie dla subpopulacji kobiet w 1950 r. różnica we wskaźnikach dla miast i wsi wynosiła 0,1 pkt. proc. (9,4-9,5%), a w roku 1982 - 3,8 pkt. proc. (14,4% dla miast i 18,2% dla wsi).

Trzeba podkreślić, że postępy procesu starzenia się ludności miejskiej obserwować można do roku 1975; w dalszych latach obserwuje się stabilność lub niewielki spadek współczynników starości demograficznej. Natomiast ludność wsi starzała się w całym

badanym przedziale czasowym, chociaż dla subpopulacji mężczyzn w ostatnich latach obserwujemy niewielki spadek współczynników starości. Najsilniej proces starzenia się wystąpił wśród kobiet wiejskich; udział kobiet w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie kobiet na wsi wzrósł z 9,5% w 1950 r. do 18,2% w 1982 r., czyli niemal dwukrotnie.

Rys. 2. Współczynniki starości demograficznej ludności miejskiej i wiejskiej w Polsce w latach 1950-1982

Przyczyną tego stanu jest przede wszystkim migracja ludności ze wsi do miast. Saldo migracji ludności w miastach wynosiło w 1970 r. +161,5 tys. osób, w 1975 r. +251,1 tys., a w roku 1982 +148,2 tys. osób². Warto przy tym dodać, że o ile w 1970 r. saldo to wynosiło 9,5% ludności miast, a w 1975 r. - 13,4%, to w następnych latach zmniejszyło się i w roku 1982 wynosiło już tylko 6,9% ludności. To dodatnie saldo jest we wszystkich latach nie-

² "Rocznik Statystyczny" 1983, s. 48.

co wyższe dla kobiet niż dla mężczyzn (np. w 1982 r. wskaźnik dla kobiet wynosi 7,0%, a dla mężczyzn 6,7%). Szczegółowe dane dla roku 1982 wskazują, że spośród 449,7 tys. ludności wiejskiej, która w tymże roku została wymeldowana na popyt stały - 67,3% osób było w wieku 18-59 lat, 27,4% w wieku poniżej 18 lat, a tylko 5,2% w wieku 60 i więcej lat. Ten znaczny odpływ ze wsi ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym nie mógł być zrekomensowany wzrostem liczby urodzeń, mimo że współczynnik urodzeń zwiększył się z 18,8% w 1970 r. do 21,4% w roku 1982³.

Dodatkowym czynnikiem pogłębiającym proces starzenia się społeczeństwa był wzrost przeciętnego trwania życia, które dla mężczyzn na wsi wzrosło z 58,3 lat w latach 1952-1953 do 67,0 lat w latach 1980-1981, a dla kobiet wiejskich z 63,4 lat do 75,8 lat. O ile mężczyzna 60-letni na wsi miał w latach 1952-1953 jeszcze średnio 14,8 roku do przeżycia, to w latach 1980-1981 - 16,2 roku; analogiczne wskaźniki dla kobiet wiejskich wzrosły w tym okresie z 17 lat do 20,5 lat⁴.

Odmienny przebieg procesu starzenia się ludności wiejskiej i miejskiej uwiadamiał się jeszcze w innym zjawisku - w różnicy w poziomie wskaźników obciążenia demograficznego mierzonego stosunkiem liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym. Poziom tych wskaźników w okresie 1970-1982 r. był niemal stabilny i wynosił około 20%, przy czym dla miast wahał się w granicach 16,9-17,4%, dla wsi natomiast w granicach 22,4-25,1%⁵. Czyli, o ile w mieście liczba ludności w wieku produkcyjnym była około 6-krotnie większa niż liczba ludności w wieku poprodukcyjnym, to na wsi ten stosunek wynosił tylko jak 4:1. I ten wskaźnik mówi więc o znacznie silniejszym zaawansowaniu procesu starzenia się ludności wiejskiej niż miejskiej.

Proces starzenia się ludności przebiega różnie nie tylko przy porównywaniu miasta ze wsią, ale również dla różnych obszarów geograficznych w Polsce. Dane dla 1982 r. (tab. 2) wskazują, że udział ludności w wieku poprodukcyjnym - w ogólnej liczbie ludności wynoszący dla Polski 11,8% - wahał się w poszczególnych wo-

³ Ibidem, s. 42.

⁴ Ibidem, s. 47.

⁵ Ibidem, s. 35.

Współczynniki starości demograficznej według województw
w 1982 r.

Województwo	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym (w %)								
	ogółem			mężczyźni			kobiety		
	razem	miasto	wieś	razem	miasto	wieś	razem	miasto	wieś
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Polska	11,8	10,5	13,8	7,5	6,2	9,4	15,9	14,4	18,2
Warszawskie	13,4	13,5	12,8	8,0	7,9	8,5	18,3	18,4	16,9
Białkopodlaskie	14,6	9,5	16,8	10,1	6,1	12,9	18,9	12,7	21,8
Białostockie	14,0	10,0	19,2	10,0	6,3	14,3	17,8	13,2	24,1
Bielskie	11,6	10,5	12,7	7,4	6,3	8,5	15,6	14,4	16,8
Bydgoskie	12,0	11,6	12,6	7,8	7,2	8,7	15,9	15,5	16,5
Chełmskie	13,8	10,0	16,3	9,3	6,0	11,3	18,7	13,6	21,2
Ciechanowskie	13,1	10,4	14,3	8,7	6,4	10,0	17,3	14,1	18,9
Częstochowskie	13,8	11,9	15,7	9,0	7,3	10,8	18,3	16,1	20,5
Elbląskie	8,6	8,3	9,0	5,5	5,2	5,8	11,7	11,3	12,2
Gdańskie	10,3	10,3	10,5	6,7	6,5	7,2	13,9	13,9	13,8
Gorzowskie	9,4	8,1	11,3	6,1	5,1	7,6	12,6	11,0	15,1
Jeleniogórskie	9,2	8,3	10,9	5,9	5,0	7,4	12,4	11,3	14,4
Kaliskie	13,8	12,6	14,8	9,2	7,9	10,2	18,1	16,8	19,2
Katowickie	10,5	10,1	13,2	6,0	5,7	8,3	15,0	14,5	18,0
Kieleckie	13,6	10,0	16,5	9,1	6,1	11,3	18,0	13,5	21,5

Konińskie	13,1	10,0	15,0	9,0	6,4	10,6	17,0	13,3	19,4
Koszalińskie	8,3	7,7	9,4	5,3	4,7	6,1	11,1	10,4	12,3
Krakowskie	12,3	11,3	14,5	7,4	6,5	9,5	16,8	15,8	19,4
Krośnieńskie	12,3	10,1	13,4	8,0	6,1	8,9	16,4	13,7	17,7
Legnickie	7,6	5,7	10,9	4,7	3,3	7,2	10,4	8,1	14,7
Leszczyńskie	13,2	12,6	13,7	8,9	8,1	9,6	17,3	16,6	17,9
Lubelskie	12,7	9,4	16,6	8,3	5,6	11,4	16,8	12,8	21,7
Łomżyńskie	14,2	9,1	16,8	9,9	5,6	12,0	18,4	12,3	21,8
Łódzkie	14,1	14,1	14,2	8,7	8,7	9,8	18,8	18,8	18,6
Nowosądeckie	11,6	11,0	12,0	7,8	6,8	8,3	15,3	14,7	15,6
Olsztyńskie	8,2	7,9	8,7	5,2	4,9	5,6	11,2	10,6	11,8
Opolskie	10,2	8,5	11,9	6,0	4,9	7,1	14,1	11,8	16,5
Ostrołęckie	12,4	8,7	14,0	8,2	5,2	9,4	16,7	11,9	18,8
Pilskie	10,8	9,9	11,8	7,1	6,3	8,0	14,4	13,3	15,7
Piotrkowskie	13,8	10,9	16,1	9,1	6,6	11,1	18,4	15,0	21,0
Płockie	12,9	10,0	15,2	8,5	6,1	10,4	17,1	13,6	20,0
Poznańskie	13,0	13,0	12,9	8,4	8,1	9,0	17,3	17,4	16,8
Przemyskie	14,0	13,0	14,5	9,2	8,0	9,9	18,3	17,3	18,9
Radomskie	13,1	9,6	15,8	8,7	5,6	10,9	17,4	13,2	20,6
Rzeszowskie	12,3	8,4	14,5	8,2	5,1	10,0	16,1	11,5	18,8
Siedleckie	14,4	9,6	16,2	9,9	6,0	11,3	18,8	12,8	21,1
Sieradzkie	15,6	11,8	17,4	11,0	7,7	12,5	20,1	15,4	22,3
Skierniewickie	13,7	10,9	15,5	9,0	6,5	10,7	18,1	15,0	20,4
Słupskie	8,4	8,0	8,8	5,5	4,9	6,0	11,2	10,9	11,6
Suwalskie	9,8	8,2	11,3	6,5	5,1	7,8	13,0	11,0	15,0

Przestrzenie zróżnicowanie starzenia się ludności w Polsce

Tabela 2 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Szczecińskie	7,8	7,5	8,8	4,7	4,3	5,6	10,9	10,5	12,0
Tarnobrzесьkie	13,6	8,8	16,0	9,1	5,4	11,0	18,0	12,3	20,9
Tarnowskie	12,7	9,9	14,2	8,4	5,9	9,6	16,6	13,5	18,5
Toruńskie	11,7	11,2	12,4	7,4	6,7	8,3	15,6	15,1	16,5
Wałbrzyskie	9,5	8,8	11,3	5,8	5,1	7,5	12,9	12,1	15,1
Wrocławskie	12,6	11,4	15,6	8,2	7,0	9,2	16,9	15,5	17,9
Wrocławskie	9,6	9,1	10,8	5,9	5,4	7,0	13,0	12,4	14,6
Zamojskie	15,2	19,4	17,0	10,3	5,6	11,7	19,9	12,8	22,2
Zielonogórskie	9,5	8,2	11,3	6,1	5,0	7,6	12,8	11,2	15,1

Źródło: "Rocznik Demograficzny" 1983.

województwach w granicach od 7,6% (legnickie) do 15,6% (sieradzkie). Do województw o najniższym udziale ludzi starszych należały województwa: legnickie (7,6%), szczecińskie (7,8%), olsztyńskie (8,2%), koszalińskie (8,3%), słupskie (8,4%) i elbląskie (8,6%), a więc wyraźnie ziemie zachodnie i północne. Przeszłość demograficzna tych ziem, wielkie ruchy migracyjne okresu powojennego, dają więc o sobie znać w tak ukształtowanej strukturze ludności według wieku - w stosunkowo niskim udziale ludności w wieku poprodukcyjnym.

Do "najstarszych" województw - pod względem wieku ich mieszkańców - należą natomiast:

- sieradzkie (15,6%),
- zamojskie (15,2%),
- białkopodlaskie (14,6%),
- siedleckie (14,4%),
- łomżyńskie (14,2%),
- łódzkie (14,1%),
- białostockie (14,0%),
- przemyskie (14,0%).

Są to głównie województwa wschodnie i dwa województwa (łódzkie, sieradzkie) leżące w centrum kraju.

Zwracaliśmy już uwagę, iż stopień zaawansowania procesu starzenia się ludności jest inny wśród mężczyzn i wśród kobiet. Prześledźmy więc terytorialne zróżnicowanie tego procesu w tych subpopulacjach.

Wśród mężczyzn udział osób w wieku poprodukcyjnym wynosił w 1982 r. 7,5% - w miastach 6,2%, a na wsi 9,4%. Dla miast wskaźniki wahały się w granicach od 3,3% (woj. legnickie) do 8,6% (woj. łódzkie). Dla wsi natomiast najniższy wskaźnik wynosił 5,6% (woj. szczecińskie i olsztyńskie), a najwyższy 14,3% (woj. białostockie). W obu przypadkach maksymalny wskaźnik starości demograficznej osiągnął więc 2,5-krotnie większą wartość niż wskaźnik minimalny. Zauważmy ponadto, że we wszystkich województwach wskaźniki dla wsi były wyższe od wskaźników dla miast, przy czym różnice wahały się od 0,4 pkt. proc. (elbląskie) do 8,0 pkt. proc. (białostockie). Najwyższe różnice w pkt. proc. wystąpiły w województwach: białostockim (8,9), łomżyńskim (6,4), zamojskim (6,1), białkopodlaskim (5,8), lubelskim (5,8), tarnobrzeskim (5,6), ra-

domskim (5,3), chełmskim (5,3), siedleckim (5,3), kieleckim (5,2), czyli w województwach typowo rolniczych, położonych na wschodnich ziemiach Polski.

Zaobserwowane różnice wskazują, iż proces starzenia się mężczyzn powinien być rozpatrywany oddzielnie dla mieszkańców miast i wsi. Stąd też dalsza analiza przeprowadzona będzie z uwzględnieniem tego podziału.

Współczynniki starości demograficznej mężczyzn w miastach wahały się - jak wspomniano - w granicach 3,3-8,6%, a więc ich obszar zmienności wynosił 5,3 pkt.proc. Wskaźniki poniżej poziomu średniego (6,2%) wystąpiły w 28 województwach.

W celu objaśnienia różnic w stopniu natężenia procesu starzenia się słuszne wydaje się wydzielenie grupy województw podobnych. Podziału takiego dokonać można różnymi sposobami. Jedne z nich prowadzą do uzyskania z góry zadanej liczby grup, np. przez podział jednostek na kwartylowe, a więc jednakowo liczne podzbiory lub kwartylowy podział obszaru zmienności współczynników; w tym drugim przypadku uzyskane podzbiory mogą składać się z różnej liczby jednostek. Druga grupa metod może być oparta na badaniu absolutnych lub względnych przyrostów współczynników starości w uporządkowanym szeregu województw i "cięciu" szeregu w punktach dużych przyrostów. W tym przypadku zarówno liczba grup, jak i ich liczebność nie jest z góry określona.

Ponieważ w niniejszym opracowaniu chcemy porównać stopień zaawansowania procesu starzenia się ludności dla jednorodnych subpopulacji, słuszniejsze wydaje się zastosowanie metody podziału na ustaloną liczbę grup, przy czym przesłanki merytoryczne przemawiają za kwartylowym podziałem obszaru zmienności współczynników.

Przy zastosowaniu tej metody uzyskaliśmy cztery grupy województw o niskim, średnim, wysokim i bardzo wysokim natężeniu badanego zjawiska. Ilustrację graficzną dokonanego podziału dla mężczyzn w miastach stanowi rys. 3.

Do pierwszej grupy, o najniższym poziomie współczynników starości demograficznej, weszły dwa województwa: legnickie i szczecińskie. Natomiast w drugiej grupie, w której współczynniki wahały się od 4,7% do 5,9%, znalazło się dwadzieścia województw, w tym wszystkie województwa zachodnie i północne (z wyjątkiem

Rys. 3. Współczynniki starości demograficznej mężczyzn w miastach w 1982 r.

gdańskiego), część województw z pasa środkowo-wschodniego (ostrołęckie, łomżyńskie, radomskie, lubelskie, zamojskie, tarnobrzeskie, tarnowskie, rzeszowskie) oraz województwo katowickie. Grupę trzecią (o współczynniku starości demograficznej 6,0–7,3%) tworzy dwadzieścia województw położonych głównie w centrum oraz na wschodnich i południowych krańcach Polski. Wreszcie najwyższy stopień zaawansowania procesu starzenia się mężczyzn w miastach (od 7,7% do 8,6%) wykazuje 7 następujących województw: sieradzkie,

Rys. 4. Współczynniki starości demograficznej mężczyzn na wsi w 1982 r.

warszawskie, kaliskie, przemyskie, leszczyńskie, poznańskie i łódzkie.

Zgola inne grupy województw uzyskaliśmy dla mężczyzn zamieszkałych na wsi: Przypomnijmy, że współczynniki starości demograficznej dla tej subpopulacji wahały się w granicach 5,6-14,3%, a więc obszar zmienności wynosił 8,7 pkt. proc. Poniżej średniego poziomu wynoszącego 9,4% znalazło się 25 województw. Do grupy pierwszej o niskim poziomie współczynników (5,6-7,8%) zaliczono

14 województw, położonych wyłącznie na ziemiach zachodnich i północnych (rys. 4).

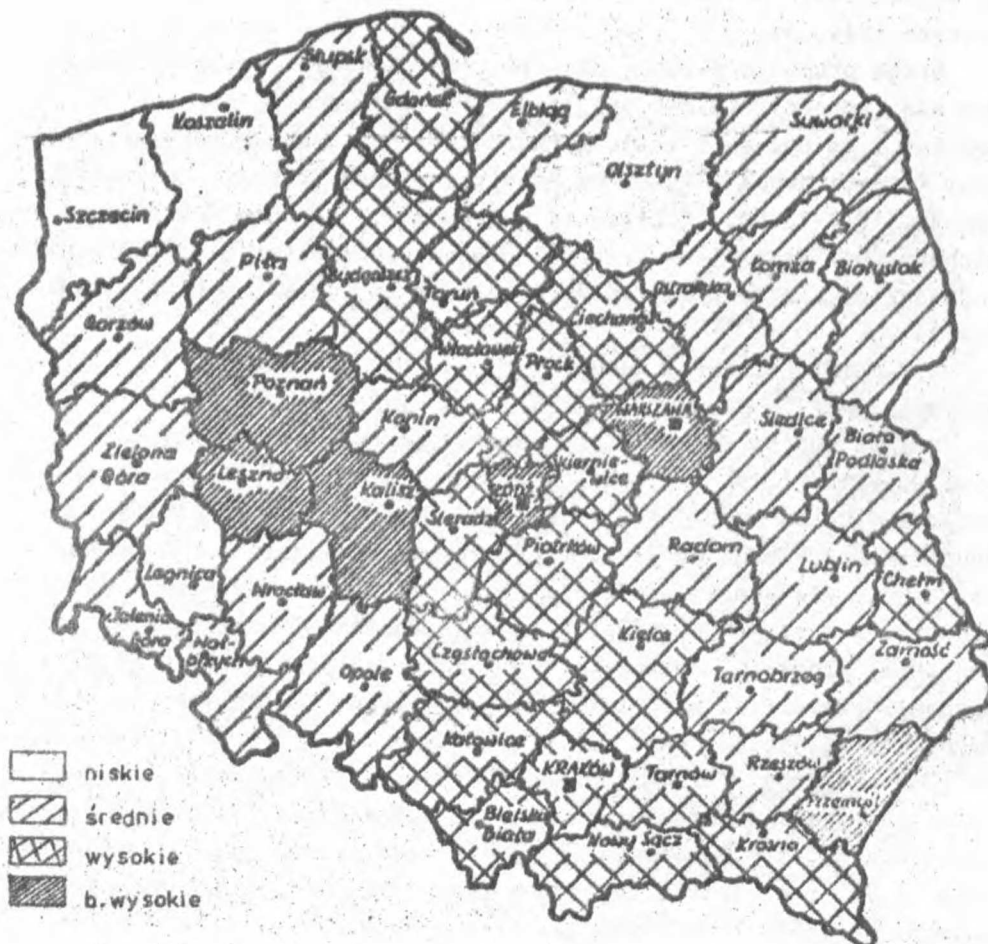
Drugą grupę o średnim stopniu zaawansowania procesu starzenia się ludności (8,0-9,9%) tworzy 17 województw położonych w centrum i na południu kraju. Podobnie zróżnicowana terytorialnie jest trzecia grupa o wysokich współczynnikach starości demograficznej (10,0-12,0%) licząca 16 województw, głównie centralnych i wschodnich. Wreszcie w czwartej grupie znalazły się tylko dwa województwa: sieradzkie ze współczynnikiem 12,5% i białostockie (14,3%).

Wskaźniki starości demograficznej dla kobiet są - przypomnijmy - znacznie wyższe niż dla mężczyzn.

Udział kobiet w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie kobiet wynosił 15,9%, w tym w miastach 14,4%, a na wsi 18,2%. W odróżnieniu od subpopulacji mężczyzn, współczynniki starości demograficznej kobiet wiejskich nie zawsze są wyższe od tych współczynników dla kobiet zamieszkałych w miastach. Wyższe współczynniki w miastach wystąpiły w województwach: warszawskim, poznańskim, łódzkim, gdańskim, a więc w województwach najwyżej zurbanizowanych. W pozostałych województwach "przewaga" współczynników wiejskich waha się w granicach od 0,7 pkt. (śląskie) do 10,9 pkt.proc. (białostockie). Oprócz białostockiego, najwyższymi różnicami charakteryzowały się województwa: łomżyńskie (9,5), zamojskie (9,4), lubelskie (8,9), tarnobrzeskie (8,6), siedleckie (8,3) i kieleckie (8,0), a więc - podobnie, jak dla subpopulacji mężczyzn - województwa typowo rolnicze.

Wśród kobiet zamieszkałych w miastach udział osób w wieku poprodukcyjnym wynosił 14,4% i był niemal 2,5-krotnie wyższy niż analogiczny wskaźnik dla mężczyzn. W poszczególnych województwach poziom współczynników starości demograficznej wahał się w granicach od 8,1% do 18,8% (obszar zmienności wynosił 10,7 pkt.proc.). Stosując opisaną metodę kwartylowego podziału obszaru zmienności, otrzymaliśmy cztery grupy województw (rys. 5).

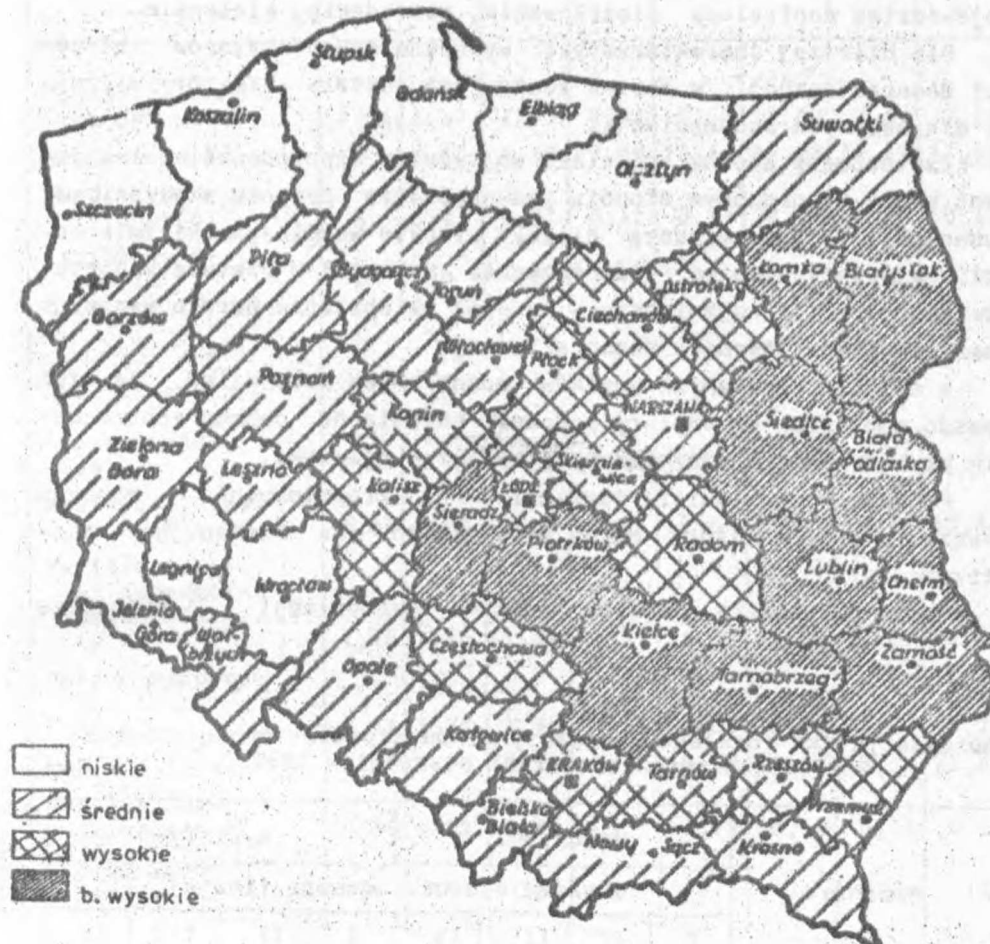
W grupie pierwszej o najniższym stopniu zaawansowania procesu starzenia się ludności (8,1-10,7%) znalazły się cztery województwa: legnickie, koszalińskie, szczecińskie i olsztyńskie, a więc województwa ziem zachodnich i północnych. Drugą grupę o średnim poziomie współczynników (10,9-13,3%) tworzy 21 województw

Rys. 5. Współczynniki starości demograficznej kobiet w miastach w 1982 r.

położonych przede wszystkim wzdłuż zachodniej i wschodniej granicy Polski. Do trzeciej grupy (13,5-16,1%) zaliczono 18 województw, głównie centralnych i południowych. Bardzo wysokim poziomem starości demograficznej (16,6-18,8%) charakteryzowało się 6 województw: leszczyńskie, kaliskie, poznańskie, warszawskie, łódzkie (a więc województwa centralne) oraz przemyskie.

Dla kobiet zamieszkałych na wsi współczynnik starości demograficznej wynosił 18,2% i był dwukrotnie wyższy niż analogicz-

Rys. 6. Współczynniki starości demograficznej kobiet na wsi w 1982 r.

ny wskaźnik dla mężczyzn, mieszkańców wsi. Obszar zmienności międzywojewódzkiej wynosi w tym przypadku 12,5 pkt.proc., a współczynniki wahają się w granicach 11,6-24,1%.

W grupie o najniższych współczynnikach (11,6-14,7%) znalazło się 9 województw (rys. 6) zachodnich i północnych. Drugą grupę, terytorialnie bardzo niespójną, stanowi 16 województw o wskaźnikach od 15,0% do 18%. Podobnie niespójna jest trzecia grupa licząca 13 województw o współczynnikach starości demograficznej od

18,5% do 20,6%. Czwartą grupę tworzy 11 województw o wskaźnikach od 20,9% do 24,1%; są to głównie województwa wschodnie i 3 województwa centralne: piotrkowskie, sieradzkie, kieleckie.

Dla bliższej charakterystyki wyodrębnionych obszarów starości demograficznej, w tab. 3 zestawione zostały niektóre mierniki dla badanych subpopulacji.

Zastosowany sposób podziału województw spowodował, że uzyskano grupy o podobnym stopniu zaawansowania procesu starzenia się ludności, o czym świadczą niezbyt wysokie współczynniki zmienności. Najwyższy stopień zróżnicowania wystąpił w pierwszym obszarze starości, a najmniejszy - na ogół w obszarze bardzo wysokich współczynników starości demograficznej.

W świetle uzyskanych wyników można chyba powiedzieć, że ten sposób podziału na obszary podobne pozwala na dobre, zobrazowanie przestrzennego zróżnicowania badanego zjawiska.

Podsumowując analizę terytorialnego zróżnicowania procesu starzenia się ludności, można sformułować dwa następujące spostrzeżenia:

- dla wszystkich czterech badanych subpopulacji najniższe

T a b e l a 3

Charakterystyki rozkładów współczynników starości demograficznej w wyodrębnionych obszarach starości w 1982 r.

Miernik	Mężczyźni				Kobiety			
	obszary starości demograficznej ^a							
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Średnia arytmetyczna współczynników (w %). Wartość minimalna współczynników (w %). Wartość maksymalna współczynników (w %).	Miasto							
	4,01	5,38	6,53	8,09	10,08	12,16	14,66	18,12
	3,28	4,71	5,95	7,70	8,10	10,92	13,49	16,64
	4,34	5,90	7,28	8,61	10,65	13,32	16,11	18,79

Tabela 3 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Obszar zmienności (w pkt. proc.)	1,06	1,19	1,33	0,91	2,55	2,40	2,62	2,15
Mediana (w %)	X	5,15	6,39	7,98	10,47	12,28	14,62	17,36
Współczynnik zmienności ^b	X	0,23	0,21	0,11	0,24	0,20	0,18	0,12
Liczba województw	2	20	20	7	4	21	18	6
Wieś								
Średnia arytmetyczna współczynników (w %)	6,85	8,93	11,00	13,44	13,09	16,56	19,43	21,71
Wartość minimalna (w %)	5,64	8,00	10,05	12,46	11,64	15,03	18,53	20,86
Wartość maksymalna współczynników (w %)	7,78	9,88	11,96	14,35	14,71	17,98	20,59	24,08
Obszar zmienności (w pkt. proc.)	2,14	1,88	1,99	1,89	3,07	2,95	2,06	3,22
Mediana (w %)	7,13	8,96	10,98	x	12,26	16,49	19,19	21,68
Współczynnik zmienności ^b	0,30	0,21	0,17	x	0,25	0,18	0,11	0,15
Liczba województw	14	17	16	2	9	16	13	11

O z n a c z e n i a: a - Obszary starości demograficznej - stopnie zaawansowania procesu starzenia się ludności: I - niski, II - średni, III - wysoki, IV - bardzo wysoki; ^b - Współczynnik zmienności obliczono jako stosunek wartości obszaru zmienności do mediany.

U w a g a! Nie obliczono mediany i współczynnika zmienności dla I obszaru dla mężczyzn w miastach i IV obszaru dla mężczyzn na wsi ze względu na to, iż w obszarach tych znalazły się zaledwie po 2 województwa.

współczynniki starości wystąpiły na ziemiach zachodnich i północnych, najwyższe zaś - w województwach centralnych i wschodnich; - wyodrębnione obszary starości demograficznej są podobne terytorialnie dla mężczyzn i kobiet zamieszkałych na wsi. Nie ma

natomiast zgodności w terytorialnym zróżnicowaniu dla kobiet - mieszkanek miast i wsi, oraz mężczyzn w mieście i na wsi.

Tak więc problemy związane z procesem starzenia się ludności - zarówno z punktu widzenia potrzeb ludności, jak i sytuacji na lokalnym rynku pracy - muszą być przedmiotem szczególnego zainteresowania władz administracyjnych w województwach centralnych i wschodnich. Jednocześnie postępujący proces starzenia się ludności wiejskiej, choć niejednakowy na całym obszarze Polski, każe zwrócić uwagę na tę grupę ludności we wszystkich jednostkach administracyjnych kraju.

Barbara Nowakowska, Zofia Zarzycka

SPATIAL DIFFERENTIATION OF POPULATION AGING PROCESS IN POLAND

The article presents the results of analysis performed on changes in the level of demographic old age coefficients in Poland during the period 1950-1982 and their differentiation in particular administrative provinces in 1982. The comparisons take into account divisions of the Polish population into urban and rural, and according to sex.

While distinguishing groups of administrative provinces with a similar level of demographic old age coefficients, there was applied the quartile division of the variability area of these coefficients. This allowed to distinguish geographical areas characterized with a different intensity of the population aging process.